शिकू आनंदे मराठी

(विद्यार्थी कृतिपुस्तिका)

इयत्ता : नववी

'STARS' प्रकल्पांतर्गत

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.

शिकू आनंदे मराठी : विद्यार्थी कृतिपुस्तिका : इयत्ता नववी

- **प्रवर्तक** : शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, महाराष्ट्र शासन
- **प्रकाशक** : राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **प्रेरणा** : **मा. रणजितसिंह देओल (भा.प्र.से.)**
  प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, महाराष्ट्र राज्य.
- **मार्गदर्शन** : **मा. सूरज मांढरे (भा.प्र.से.)**
  आयुक्त (शिक्षण), महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
  मा. कैलास पगारे (भा.प्र.से.)
  राज्य प्रकल्प संचालक, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई.
- **संपादक** : **मा. कौस्तुभ दिवेगावकर (भा.प्र.से.)**
  संचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **सहसंपादक** : **मा. रमाकांत काठमोरे**
  सहसंचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **कार्यकारी संपादक** : **डॉ. कमलादेवी आवटे**
  उपसंचालक, भाषा विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र,पुणे.
- **कार्यकारी सहसंपादक** : **डॉ. राजेश बनकर**
  विभाग प्रमुख, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **संपादन सहाय्य** : **मनिषा ताठे**
  अधिव्याख्याता, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  डॉ. निता जाधव
  अधिव्याख्याता, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  मनिषा राजपूत
  विषय सहायक, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
  चंदन कुलकर्णी
  विषय सहायक, मराठी विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- **प्रथम आवृत्ती** : जानेवारी २०२३
- **अर्थसाहाय्य** : ‘STARS’ प्रकल्पांतर्गत, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई.
- **मुद्रक** : रुना ग्राफिक्स, पुणे.

- © सर्व हक्क प्रकाशकाच्या स्वाधीन.

शिकू आनंदे मराठी

(विद्यार्थी कृतिपुस्तिका)

इयत्ता : नववी

'STARS' प्रकल्पांतर्गत

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	पाठ	पृष्ठ क्र.
१.	वंद्य 'वन्दे मातरम्'	१
२.	संतवाणी :	
	अ) जैसा वृक्ष नेणे	३
	आ) धरिला पंढरीचा चोर	४
३.	कीर्ती कठीयाचा दृष्टान्त	५
४.	नात्यांची घट्ट वीण	८
५.	एक होती समई	१०
	◆ हास्यचित्रांतली मुलं (स्थूलवाचन)	१२
६.	या झोपडीत माझ्या	१४
७.	दुपार	१८
८.	अभियंत्यांचे दैवत : डॉ विश्वेश्वरय्या	२०
९.	मी वाचवतोय	२२

अ.क्र.	पाठ	पृष्ठ क्र.
१०.	यंत्रांनी केलं बंड	२५
	◆ इंग्लंडचा हिवाळा (स्थूलवाचन)	२७
११.	मातीची सावली	२९
१२.	महाराष्ट्रावरूनी टाक ओवाळून काया	३१
१३.	थोडं 'आ' भारनियमन करूया	३४
१४.	आदर्शवादी मुळगावकर	३६
१५.	निरोप	३९
	◆ 'बिग ५' च्या सहवासात (स्थूलवाचन)	४१
१६.	वनवासी	४३
१७.	ऑलिंपिक वर्तुळांचा गोफ	४५
१८.	हसरे दु:ख	४७
१९.	प्रीतम	४९
२०.	आपुले जगणे... आपुली ओळख!	५१
	◆ विश्वकोश (स्थूलवाचन)	५३

कृतिपुस्तिका समजून घेऊया...

(१) कृतिपुस्तिकेतील कृती या संबंधित इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकातील आशय तसेच इयत्तानिहाय अध्ययन निष्पत्तींवर आधारित आहेत. (२) कृतिपुस्तिकेमधील सर्व कृती विद्यार्थ्याने स्वत: करणे अपेक्षित आहे. (३) विद्यार्थ्याने कृती करताना आवश्यक तेथे पाठ्यपुस्तकाची व पूरक संदर्भ-साहित्याची मदत घ्यावी. (४) कृती करताना गरज असेल तेथे शिक्षक, कुटुंबातील सदस्य, सहकारी यांनी विद्यार्थ्याला मदत करावी. (५) 'प्रत्येक मूल शिकू शकते' हा विश्वास मनात बाळगून प्रत्येक विद्यार्थ्याला या कृतिपुस्तिकेतील विविध कृतींच्या मदतीने शिकण्याच्या प्रक्रियेत सहभागी करून घ्यावे. (६) कृतिपुस्तिकेतील कृती विद्यार्थ्यांच्या मूल्यमापनासाठी नसून, त्यांच्या भाषिक कौशल्य-विकसनासाठी व संबोधांच्या दृढीकरणासाठी आहेत. (७) विद्यार्थ्यांना कृती पूर्ण करण्यास पुरेसे स्वातंत्र्य व वेळ द्यावा. (८) कृती पूर्ण करीत असताना शक्य तेथे विद्यार्थ्यांच्या दैनंदिन अनुभवविश्वाशी सांगड घालण्यात यावी. (९) कृतिपुस्तिकेतील कृती या नमुना स्वरूपात आहेत. इयत्तेच्या अपेक्षित अध्ययन निष्पत्ती साध्य करण्यासाठी गरजेनुसार इतर विविध कृतींचे आयोजन शिक्षकांनी करावे. (१०) सदर विद्यार्थी कृतिपुस्तिकेसंदर्भात शिक्षक, पालक व शिक्षणप्रेमी व्यक्ती यांच्या सुधारणात्मक सूचनांचे स्वागत आहे. सदर सूचनांचा विचार करून कृतिपुस्तिकेच्या पुढील आवृत्तीमध्ये योग्य ते बदल केले जातील.

१. वंद्य 'वन्दे मातरम्'

कृती १ : तुला आवडणारे कोणतेही एक देशभक्तीपर गीत वर्गातील विद्यार्थ्यांसमोर म्हण.

कृती २ : 'माझा भारत देश' या विषयावर तुझ्या कल्पनेप्रमाणे चार ओळींची कविता तयार कर व लिही.

....

....

....

....

....

कृती ३ : सीमेवरील जवानांच्या कुटुंबातील व्यक्तीची मुलाखत घेण्यासाठी प्रश्नावली तयार कर.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : स्वातंत्र्यवीर सावरकर यांनी लिहिलेले 'जयोस्तुते श्री महन्मंगले...' हे गीत मिळव आणि वर्गातील विद्यार्थ्यांबरोबर सादर कर.

कृती ५ : आपल्या देशाला स्वातंत्र्य मिळालेच नसते तर... आपल्याला कोणकोणत्या अडचणींचा सामना करावा लागला असता? याबाबत मित्रांमध्ये चर्चा कर आणि त्याबद्दल लिही.

....

....

....

....

....

....

✦✦✦

२. संतवाणी

(अ) जैसा वृक्ष नेणे

कृती १ : संत सावता माळी यांचा 'कांदा, मुळा, भाजी...' हा अभंग लक्षपूर्वक ऐक व त्याचे वर्गात गायन कर.

कृती २ : आंतरजालाचा वापर करून संत नामदेवांच्या एका अभंगातील कोणत्याही चार ओळी ऐकून लिही.

....

....

....

....

कृती ३ : 'अभंग' या काव्यप्रकाराची वैशिष्ट्ये शिक्षकांच्या मदतीने लिही.

....

....

....

....

कृती ४ : 'मी वृक्ष बोलतोय' या विषयावर तुझ्या भाषेत आठ ते दहा ओळी लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

(आ) धरिला पंढरीचा चोर

कृती १ : ‘हृदय बंदिखाना केला, आत विठ्ठल कोंडिला’ या ओळीतून तुला काय बोध झाला, ते चार-पाच ओळींत लिही.

....

....

....

....

....

कृती २ : उपमा अलंकाराची उदाहरणे शोध व लिही.

....

....

....

....

कृती ३ : खाली दिलेली आकृती पूर्ण कर.

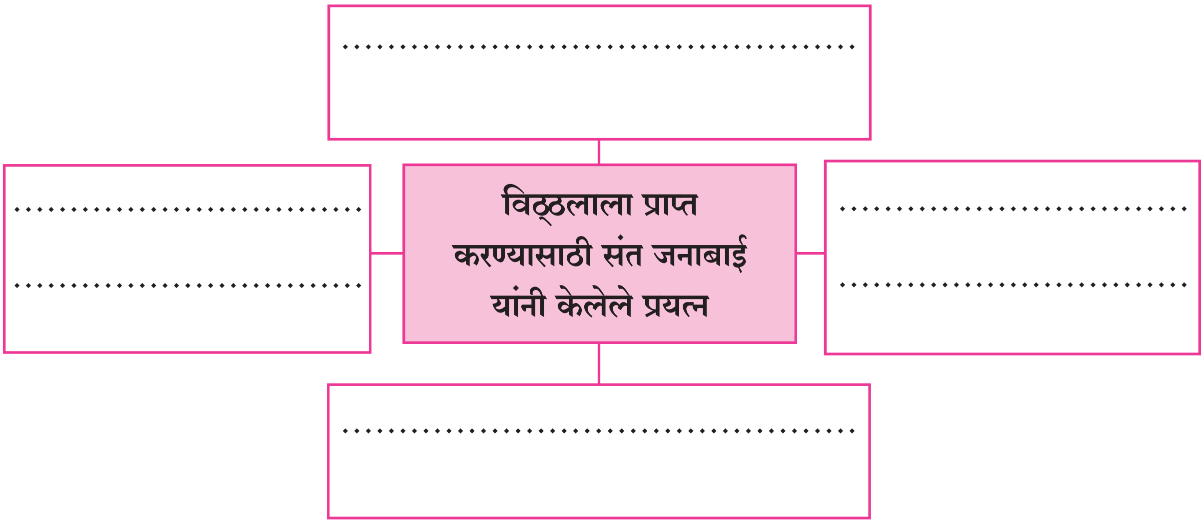

✦✦✦

३. कीर्ती कठीयाचा दृष्टान्त

खाली दिलेली कथा वाचून दिलेल्या सूचनेनुसार कृती सोडव.

डोमेग्राम नावाचे एक गाव होते. एके दिवशी या गावात सकाळी चक्रधर स्वामींच्याकडे मातीकाम चालू होते. दिवस थंडीचे होते. त्यामुळे त्यांच्या भक्तांना काम करणे कठीण जात होते. मात्र नागदेवाचार्य यांनी मात्र आपले काम चालूच ठेवले. तेव्हा नाथोबांनी त्यांना विचारले, ''नागदेवा, तुला थंडी वाजत नाही का?'' तेव्हा नागदेव म्हणाले, ''आम्ही वैरागी. आम्हाला थंडी वाजत नाही.'' त्यावर स्वामी म्हणाले, ''हे वानरेया, प्रत्येक माणसाला वैराग्य मिरवायला आवडते. हा सुद्धा एक विकारच आहे.'' मग नागदेवांनी त्यांना विचारले, ''मग निर्विकार कोण आहे ?'' तेव्हा स्वामी म्हणाले, ''प्रत्येक जीव विकारापासून वेगळा झाला नाही. मग तू या सर्व जिवांपेक्षा वेगळा कसा काय?'' हे सर्व बोलणे झाल्यानंतर स्वामींनी 'कीर्ती कठीयाचा दृष्टान्त' सांगितला.

एका गावात एक पुजारी राहत होता. तो मंदिराच्या गाभाऱ्यातील नैवेद्याच्या जागेची साफसफाई, सडासंमार्जन करीत असे. मंदिराचा परिसर स्वच्छ ठेवत असे. त्याचे काम पाहून त्या गावातील गावकरी पुजाऱ्याची स्तुती करू लागले. गावकरी पुजाऱ्याला म्हणाले, ''तुम्ही खूप चांगले काम करीत आहात.'' पुजारी आपली स्तुती ऐकून खूप खूश झाला. गर्वाने फुगून गेला आणि दररोज अधिकाधिक चांगले, नेटके काम करू लागला. त्याच्या या कृतीमुळे देवता त्याला कोणतेही फळ देत नाही. त्याला फक्त प्रसिद्धी मिळाली, पण इतर कोणतीही गोष्ट प्राप्त झाली नाही.

कृती १ : चौकट पूर्ण कर.

१) कथेतून मिळणारा संदेश : ....

२) कथेत आलेल्या कोणत्याही तीन पात्रांची नावे :

....

३) कथेला वेगळे शीर्षक लिही : ....

कृती २ : अ) आकृतिबंध पूर्ण कर.

१) कथेतील प्रमुख पात्र : ....

२) त्यांचे विचार : ....

ब) नागदेवाचार्यांना ‘वानरेया’ म्हणण्याचे कारण :

....

कृती ३ : कथेच्या आधारे खालील तक्ता पूर्ण कर.

कथेत आलेल्या कोणत्याही तीन पात्रांची नावे आणि त्यांचे प्रत्येकी दोन स्वभावविशेष लिही.

पात्रे	स्वभावविशेष
१)	१) .... २) ....
२)	१) .... २) ....
३)	१) .... २) ....

कृती ४ : वरील कथा काळजीपूर्वक वाचून खाली दिलेल्या कथेतील घटनांचा योग्य क्रम लाव व लिही.

अ) सकाळी खूप थंडी वाजत असल्याने काम करणे कठीण होते. मात्र नागदेवाचार्य यांनी आपले काम चालू ठेवले.

ब) मग चक्रधर स्वामींनी एका पुजाऱ्याचा दाखला दिला.

क) नागदेव म्हणाले, ‘‘आम्ही वैरागी. आम्हाला कसली आली थंडी ?’’

ड) डोमेग्रामी सकाळी सकाळी मातीकाम चालू होते.

इ) नाथोबांनी विचारले, ‘‘नागदेवा, तुला कशी थंडी वाजत नाही ?’’

ई) त्यावर स्वामी म्हणाले, ‘‘जीवाला वैराग्य मिरवायला आवडते, हा सुद्‌धा एक विकारच आहे.’’

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : खालील शब्दांपैकी अचूक शब्द ओळखून लिही.

१) कीर्ती / किर्ती / कीर्ति / कीरती : ....

२) वाइराग्य / वयराग्य / वईराग्य / वैराग्य : ....

कृती ६ : स्वमत :

१) 'अति मोह घातक असतो' या विधानाशी तू सहमत आहेस का? तुझे मत सकारण लिही.

....

....

....

....

....

कृती ७ : 'वैरागी' कोणास म्हणावे ? याबाबत वर्गात चर्चा कर.

कृती ८ : संवाद लेखन :

वरील कथा संवादरूपाने लिही व नाट्यरूपांतर करून सादर कर.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

✦✦✦

४. नात्यांची घट्ट वीण

कृती १ : नात्यांची वीण तयार कर.

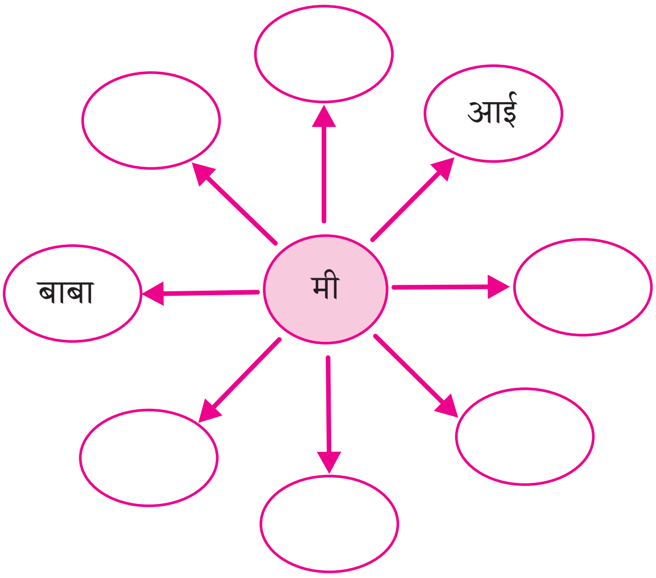

कृती २ : तू तुझ्या शेजारधर्माचे नाते कसे निभावतोस ते लिही.

....

....

....

....

कृती ३ : १) तुला किंवा तुझ्या मित्राला मिळालेले पारितोषिक : ....

२) त्या क्षणी तुझ्या मनात आलेले विचार : ....

....

....

३) यातून तू काय शिकलास ते लिही. : ....

....

कृती ४ : भारतीय संस्कृतीमधील गुरुशिष्य नात्याचे महत्त्व सोदाहरण पाच ते सहा ओळींत लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : 'एकत्र कुटुंब पद्धतीमध्ये नात्यांची वीण घट्ट होते.' या विधानाशी तू सहमत आहेस का? स्पष्ट करून लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

✦✦✦

५. एक होती समई

कृती १ : योग्य घटनाक्रम लावून विधाने पुन्हा लिही.

१) अनुताईंनी पदवीपर्यंतचे शिक्षण पूर्ण केले.
२) ताराबाई मोडक यांचे निधन.
३) पूर्वप्राथमिक शाळेत कार्यकर्ती म्हणून कामास प्रारंभ.
४) अनुताई वाघ ग्राम बाल शिक्षा केंद्राच्या संचालक झाल्या.
५) अनुताई वाघ यांचा विवाह.
६) अनुताईंच्या निधनाने एक व्रतस्थ जीवनाची अखेर.
७) नियतीने त्यांच्या कपाळावरील कुंकू पुसलं.

....

....

....

....

....

....

....

कृती २ : खाली दिलेला आकृतिबंध पूर्ण कर.

१) **तुझ्या परिचयातील किंवा परिसरातील एखाद्या व्यक्तीला मिळालेल्या तीन पुरस्कारांची नावे**

→ ....
→ ....
→ ....

२) तुझे काम यशस्वी करण्यासाठी तू वापरत असलेली त्रिसूत्री

→ ....
→ ....
→ ....

कृती ३ : 'शिक्षणविषयक जनजागृती' करणारी पाच घोषवाक्ये तयार कर.

जसे : ज्ञानाचा दिवा घरोघरी लावा.

१) ....

२) ....

३) ....

४) ....

५) ....

कृती ४ : तू वाचलेल्या कोणत्याही एका व्यक्तिचरित्राच्या आधारे पुढील माहिती लिही.

१) व्यक्तीचे नाव : ....

२) व्यक्तिचरित्रातील व्यक्तीच्या जडणघडणीतील महत्त्वाचा प्रसंग : ....

....

३) तुला त्यातून मिळालेली प्रेरणा : ....

कृती ५ : तुझ्या परिसरातील शाळेत न येणाऱ्या मुलांना शाळेत येण्यासाठी तू कोणते उपाय सुचवशील.

....

....

....

....

कृती ६ : खालील उतारा वाच. त्यावर आधारित एका वाक्यात उत्तर येईल असे दोन प्रश्न तयार कर.

वयाच्या केवळ तेराव्या वर्षी अनुताईंचा विवाह झाला. विवाह असतो तरी काय हे समजण्यापूर्वीच, म्हणजे केवळ सहा महिन्यांतच त्यांच्या इवल्याशा कपाळावरील कुंकू नियतीने कायमचं पुसून टाकलं. भातुकलीचा खेळ मोडला; पण छोट्या अनुनं आभाळाएवढं दुःख पचवलं. कोलमडून टाकणारं वादळ पचवलं. ताराबाईंनी त्यांच्या डोळ्यांतील अश्रू पुसले.

१) ....

२) ....

✦✦✦

हास्यचित्रांतली मुलं (स्थूलवाचन)

कृती १ : तुला आवडलेले वर्तमानपत्रातील एखादे व्यंगचित्र खाली दिलेल्या चौकटीत चिकटवून त्यातून तुला काय समजले ते लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती २ : 'व्यंगचित्र हे दोष मांडण्याचे एक प्रभावी शस्त्र आहे' कसे ते सोदाहरण स्पष्ट कर.

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : कोणत्याही एका भारतीय व्यंगचित्रकाराची माहिती शोधून लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : ५ मे या व्यंगचित्र दिनानिमित्त तुझ्या शाळेमध्ये कोणते उपक्रम घेता येतील याची यादी कर.

....

....

....

....

....

कृती ५ : खाली दिलेल्या चौकटीत समाजातील शैक्षणिक, सामाजिक किंवा आर्थिक परिस्थितीवर भाष्य करणारे हास्यचित्राचे तुला जमेल तसे रेखाटन कर.

✦✦✦

६. या झोपडीत माझ्या

कृती १ : यादी कर.

१) कवितेत आलेल्या निसर्गातील घटकांची नावे : ....

....

२) कवितेला ज्या शब्दांमुळे लय व नाद प्राप्त झाले आहेत असे कवितेतील शब्द :

....

....

३) प्रस्तुत कवितेचा विषय : ....

४) प्रस्तुत कवितेत आलेले वाक्प्रचार : ....

....

कृती २ : 'या झोपडीत माझ्या' ही कविता वाचून एका वाक्यात उत्तर येईल, असे पाच प्रश्न तयार कर.

१) ....

२) ....

३) ....

४) ....

५) ....

कृती ३ : अभिव्यक्ती : खाली दिलेल्या शब्दांचा वापर करून स्वकल्पनेने काव्यपंक्ती तयार कर.

महाल, जमीन, राजा, माझ्या

....

....

....

....

कृती ४ : अ) खालील शब्दांचे दोन स्वतंत्र अर्थ लिहून चौकटी पूर्ण कर.

जसे – पाठ : अ) शरीराचा अवयव   ब) पाठ्यपुस्तकातील धडा

....	← मान →	....
....	← तारा →	....
....	← पद →	....

ब) खाली दिलेल्या अनेकवचनी नामांचे एकवचनी रूप लिहून त्याचा वापर करून प्रत्येकी एक वाक्य तयार कर.

जसे – पहारे – पहारा : **वाक्य –** अमितने रात्री जागता पहारा दिला.

अनेकवचनी नाम	एकवचनी रूप	वाक्य
१) तिजोऱ्या	....	....
२) सुखे	....	....
३) झोपड्या	....	....
४) बिछाने	....	....

कृती ५ : स्वमत.

'साधी राहणी, उच्च विचारसरणी' या संकल्पनेबाबत तुझे मत लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती ६ : संवाद लेखन :

कंदील आणि झुंबर यांच्यातील संवादाची कल्पना करून पाच ते सहा मुद्द्यांमध्ये संवाद लेखन कर.

कंदील : ....

झुंबर : ....

कंदील : ....

झुंबर : ....

कंदील : ....

झुंबर : ....

कंदील : ....

झुंबर : ....

कंदील : ....

झुंबर : ....

कंदील : ....

झुंबर : ....

कंदील : ....

झुंबर : ....

कृती ७ : जाहिरात लेखन :

खालील शब्दांचा वापर करून दिलेल्या विषयावर आकर्षक जाहिरात तयार कर.

विषय : तुमचे घर भाड्याने देणार आहात, याविषयी जाहिरात लेखन कर.

शब्द : हवेशीर, प्रशस्त अंगण, सर्व सोयी-सुविधा उपलब्ध, निसर्गाच्या वातावरणात.

✦✦✦

७. दुपार

कृती १ : जोड्या लाव.

सकाळ	वार्धक्य
दुपार	बालपण
संध्याकाळ	तारुण्य

कृती २ : आकृतिबंध पूर्ण कर.

पाठात आलेल्या दोन पर्वतांची नावे व तुला माहीत असलेल्या दोन पर्वतांची नावे लिही.

पाठात आलेल्या दोन पर्वतांची नावे

....

तुला माहीत असलेल्या दोन पर्वतांची नावे

....

कृती ३ : जरा डोके चालव आणि तुझ्या कल्पनेने लिही.

पृथ्वीवर 'दुपार' झालीच नाही तर... !

....

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : कोष्टकात अर्थपूर्ण शब्द दिले आहेत ते शोध व लिही.

वे	पृ	झा	डे	च
ली	थ्वी	मा	ब	फ
क	क्षी	ठ	ण	य
प	प्रा	णी	ज्ञ	से
थ	ट	ड	प	शू

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : गोलात दिलेल्या शब्दांमधून योग्य शब्द निवडून जोडशब्द तयार कर.

पाणी   कष्ट

पाडी   पक्षी   भाव   पशु

काबाड   जीवे   ताजे   दाणा

तवाने   खेडो   हाव

जसे – ताजेतवाने

१) ....   २) ....

३) ....   ४) ....

५) ....   ६) ....

कृती ६ : 'चेतनगुणोक्ती' अलंकाराची चार उदाहरणे तयार करून लिही.

१) ....

२) ....

३) ....

४) ....

✦✦✦

८. अभियंत्यांचे दैवत – डॉ. विश्वेश्वरय्या

कृती १ : खाली दिलेला परिच्छेद वाचून त्यावर आधारित पाच प्रश्न तयार कर.

१९९० च्या दशकात ठाणे शहरात बजबजपुरी माजली होती. अरुंद रस्ते, सततची वाहतूक कोंडी, बेकायदा बांधकामे आणि टपऱ्यांमुळे आलेला बकालपणा हीच जणू या शहराची ओळख झाली होती. या शहराचा कायापालट केला तो पालिका आयुक्त चंद्रशेखर यांनी. चंद्रशेखर यांनी २२ मे, १९९७ रोजी पालिका आयुक्तपदाची सूत्रे स्वीकारली. त्यानंतर त्यांनी अशी काही कर्तव्यनिष्ठा दाखवली की, आजही त्यांचे नाव आदराने घेतले जाते.

चंद्रशेखर यांच्या कारकिर्दीत ३२० कोटी रुपये खर्च होऊन एकूण १८० कि.मी. लांबीचे रस्ते रुंद झाले. ठाणेकरांसाठी हा जणू चमत्कारच होता. मोकळे भव्य चौक पाहताना डोळ्यांवर विश्वास बसेना ! चार पदरी घोडबंदर रस्ता आठ पदरी झाला. रस्त्यालगत असलेली भंगाराची दुकाने, गोदामे, गॅरेज, उपाहारगृहे, राजकीय पक्षांची कार्यालये, घरे, टपऱ्या बघता बघता नाहीशा झाल्या व डांबराने आच्छादित सेवारस्ते जन्माला आले ! हे सारं अभूतपूर्व होतं.

१) ....

२) ....

३) ....

४) ....

५) ....

कृती २ : शाळेमध्ये वार्षिक क्रीडा महोत्सव, सांस्कृतिक कार्यक्रम, शैक्षणिक सहल व प्रवेशोत्सव यांपैकी कोणत्याही एका कार्यक्रमाच्या नियोजनात तू सहभागी होऊन कशी महत्त्वपूर्ण भूमिका पार पाडशील ते तुझ्या शब्दांत थोडक्यात लिही.

....

....

....

....

....

कृती ३ : तुझ्या गावातील किंवा परिसरातील बांधकाम व्यवसायात काम करणाऱ्या व्यक्तीची मुलाखत घे आणि झालेली चर्चा प्रश्नोत्तररूपाने थोडक्यात लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : खाली दिलेल्या शब्दांचा उपयोग करून अर्थपूर्ण वाक्ये तयार करून आशययुक्त परिच्छेद तयार कर.

स्फूर्ती, शक्ती, सफल, सुनियंत्रित आचरण, कठोर परिश्रम, प्रसन्नता, संयम, प्रचंड आशावाद.

....

....

....

....

....

....

✦✦✦

९. मी वाचवतोय

कृती १ : प्रस्तुत कवितेचा आशय तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती २ : तुझ्या घरातील किंवा शेजारच्या आजी-आजोबांशी गप्पा मारून सुमारे ५० वर्षांपूर्वीचे जनजीवन (उदा., शिक्षणपद्धती, खेळ, खाद्यपदार्थ यांपैकी एक) व आता त्यात झालेले बदल याबाबतची माहिती मिळवून लिही.

....

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : मुला-मुलींचे पूर्वीचे खेळ आणि सध्याचे खेळ यांची नावे लिही.

मुला-मुलींचे पूर्वीचे खेळ → ....

....

मुला-मुलींचे सध्याचे खेळ → ....

....

वरीलपैकी कोणता खेळ तू आणि तुझे मित्र/मैत्रिणी खेळता, त्या खेळाविषयी माहिती लिही.

....

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : खालील शब्दांचे अर्थ शोधून लिही.

१) घाऊक : ....

२) भुसार : ....

३) झिलई : ....

४) धग : ....

कृती ५ : खालील इंग्रजी शब्दांना पर्यायी मराठी शब्द लिही.

१) Match : ....

२) Lyric : ....

३) Gas : ....

४) Index : ....

५) Corporation : ....

६) Market : ....

कृती ६ : तुझ्या परिसरातील कोणत्याही एका छोट्या परंपरागत व्यावसायिकाची (उदा., कुंभार, लोहार, सुतार, चांभार, कल्हईवाला इत्यादी.) भेट घेऊन त्याच्या व्यवसायाची पूर्वीची आणि वर्तमानातील स्थिती त्यांना विचारून तुझ्या शब्दांत लिही.

पूर्वीची स्थिती : ....

....

....

....

वर्तमानातील स्थिती : ....

....

....

....

✦✦✦

१०. यंत्रांनी केलं बंड

कृती १ : तू तुझ्या मित्राला यंत्रापेक्षा मानव कसा श्रेष्ठ आहे हे पटवून देणारे चार मुद्दे लिही.

१) ....

२) ....

३) ....

४) ....

कृती २ : 'तुला यंत्रमानव भेटला तर..' त्या यंत्रमानवाकडून तुला कोणती कामे करून घ्यायला आवडतील व का, ते लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : तुला माहीत असलेल्या पाच यंत्रांची किंवा उपकरणांची नावे व त्यांचे कार्य लिही.

अ. क्र.	उपकरण (यंत्र)	कार्य
१)	....	....
२)	....	....
३)	....	....
४)	....	....
५)	....	....

कृती ४ : स्वमत/अभिव्यक्ती :

दीपकचे बाबा दीपकला ''यंत्रे कधीही माणसांची जागा घेऊ शकणार नाहीत.'' असे का म्हणाले असतील ते स्पष्ट कर.

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : आंतरजालावरून माहिती घेऊन खालील लेखक व त्यांचे विज्ञान कथासंग्रह यांच्या जोड्या लाव.

लेखकाचे नाव	उत्तर	विज्ञान कथासंग्रह
१) निरंजन घाटे		अ) ऑफलाईन
२) बाळ फोंडके		ब) पाण्याखालचे युद्‌ध
३) सुबोध जावडेकर		क) विस्मयकारी विज्ञानकथा
४) जयंत नारळीकर		ड) अश्मजीव
५) संजय ढोले		इ) गुगली
६) डॉ. सुनील विभूते		फ) देणगी यक्षांची

✦✦✦

इंग्लंडचा हिवाळा (स्थूलवाचन)

कृती १ : हिवाळ्यात निसर्गामध्ये होणारे बदल तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

कृती २ : हिवाळ्यात आहार व आरोग्य याबाबत घ्यावयाची काळजी पत्राद्वारे किंवा ई–मेलने लहान भावाला/ बहिणीला कळव.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : बर्फाच्छादित हिमालयात सीमेवर पहारा देणाऱ्या भारतीय सैनिकांना थंडीचा कोणता त्रास होत असेल, याबद्दल माहिती मिळव आणि लिही.

कृती ४ : खाली दिलेल्या ऋतूची वैशिष्ट्ये लिहून पुढील आकृती पूर्ण कर.

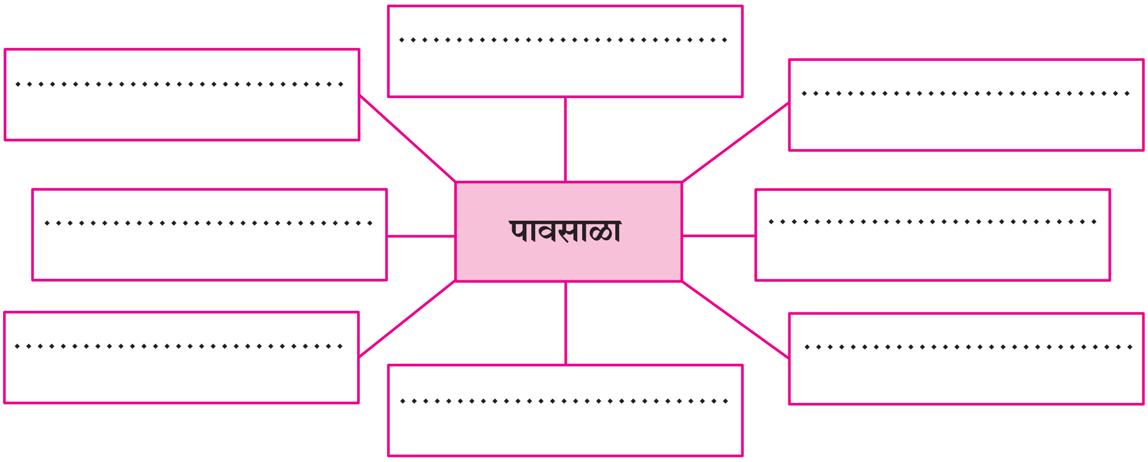

✦✦✦

११. मातीची सावली

कृती १ : पारंपरिक शेती व आधुनिक शेती यांची तुलना करून लिही.

पारंपरिक शेती	आधुनिक शेती
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

कृती २ : वाढत्या शहरीकरणाचे ग्रामीण जीवनावर होणारे परिणाम तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

कृती ३ : शेतकरी आपल्या शेतजमिनीवर कशाप्रकारे प्रेम करतो, हे तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

कृती ४ : या पाठातील 'फरसू'चा मुलगा 'मनू'च्या जागी तू असतास तर तू काय विचार केला असतास, ते लिही.

....

....

....

....

....

कृती ५ : तुझ्या परिसरातील बोलल्या जाणाऱ्या बोलीभाषेतील पाच वाक्ये लिही.

....

....

....

....

....

कृती ६ : खालील तक्ता पूर्ण कर.

अ. क्र.	शब्द	मूळ शब्द	प्रत्यय	सामान्यरूप	विभक्तीचा प्रकार
१)	फरसूने	....	....	....	....
२)	पाठीत	....	....	....	....
३)	चिंचेचा	....	....	....	....
४)	चौकटीहून	....	....	....	....

✦✦✦

१२. महाराष्ट्रावरूनी टाक ओवाळून काया

कृती १ : अण्णा भाऊ साठे यांनी केलेले महाराष्ट्राचे वर्णन तुझ्या शब्दात लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती २ : खाली दिलेल्या काव्यपंक्तीतील विचारसौंदर्य लिही.

घामाची आणि श्रमाची । खुरप्याची आणि दोरीची
संतांची, शाहिरांची । त्यागाच्या तलवारीची

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : **तू भेट दिलेल्या महाराष्ट्रातील एखाद्या ऐतिहासिक स्थळाचे किंवा किल्ल्याचे वर्णन परगावी राहणाऱ्या मित्राला पत्राने किंवा ई-मेलने कळव.**

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : **खालील किल्ल्यांचे सागरी किल्ले व जमिनीवरील किल्ले असे वर्गीकरण कर.**

(अर्नाळा, शिवनेरी, प्रतापगड, सिंधुदुर्ग, सुवर्णदुर्ग, रायगड)

सागरी किल्ले	जमिनीवरील किल्ले
१)	१) ....
२)	२) ....
३)	३) ....

कृती ५ : वीररस व्यक्त होणाऱ्या कोणत्याही चार ओळी लिही.

....

....

....

....

कृती ६ : संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीबद्दल माहिती मिळव आणि त्याविषयी थोडक्यात लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती ७ : खालील उदाहरण वाचून 'व्यतिरेक' अलंकाराची उदाहरणे तयार करून लिही.

उदा. देवाहुनही महान आहे माझी आई.

....

....

....

....

✦✦✦

१३. थोडं 'आ' भारनियमन करूया

कृती १ : आभार आणि अभिनंदन या शब्दांना इतर भाषेतील शब्द शोध.

उदा.	मराठी	→ आभार	→ अभिनंदन
१)	इंग्रजी	→	→ ....
२)	चिनी	→	→ ....
३)	जपानी	→	→ ....
४)	रशियन	→	→ ....

कृती २ : तुझ्या शाळेत 'गांधी जयंती' निमित्त आलेल्या पाहुण्यांचे आभार मानणारे पत्र/ई–मेल लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : तुझ्या शाळेत होणाऱ्या स्वातंत्र्यदिनाच्या कार्यक्रमात तुला संधी मिळाली, तर तू उपस्थितांचे आभार कसे प्रकट करशील ते लिही?

....

....

....

....

....

कृती ४ : पु. ल. देशपांडे यांचे यू-ट्यूबवरील भाषण मिळवून ऐक.

कृती ५ : 'शिक्षक दिन' साजरा करण्यासाठी कार्यक्रम पत्रिका तयार कर.

कृती ६ : तुला माहीत असलेले किंवा शोध घेऊन 'दिंडी' वृत्ताचे एक उदाहरण पुढे लिही.

....

....

....

....

....

१४. आदर्शवादी मुळगावकर

कृती १ : उद्योजक मुळगावकर यांचा आवडलेला कोणताही एक गुण लिहून तो गुण आत्मसात करण्यासाठी तू काय करशील?

आवडलेला गुण : ....

काय करशील ? : ....

....

....

कृती २ : खालील शब्दांचा अर्थ समजून घेऊन वाक्य तयार कर.

१) सचोटी : ....

२) कार्यक्षम : ....

३) सुनियंत्रित : ....

४) सौम्य : ....

कृती ३ : तुझ्या परिसरात असणाऱ्या एखाद्या लघुउद्योगाला भेट देऊन, त्या भेटीचा वृत्तांत लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ४ : 'तीस वर्षांची योजना आखायची असेल, तर झाडे लावा आणि शंभर वर्षांची योजना आखायची असेल, तर माणसे तयार करा.' या विचारातून तुला होणारा अर्थबोध तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : तुझ्या परिसरातील कोणत्याही एका उद्योजकाची मुलाखत घेण्यासाठी प्रश्न तयार कर.

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ६ : खाली दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे निबंध लेखन कर.

(**मुद्दे :** कोणता छंद, आवड कशी निर्माण झाली, मिळणारा आनंद, स्वतःला व समाजाला होणारा त्याचा उपयोग व महत्त्व इत्यादी.)

माझा आवडता छंद

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

✦✦✦

१५. निरोप

कृती १ : आकृतिबंध पूर्ण कर.

स्पर्धेतील यशानंतर तुझे घरात झालेले स्वागत

- ....
- ....

कृती २ : आकृतिबंध पूर्ण कर.

निरोप देण्याचे प्रसंग

- ....
- १० वी च्या विद्यार्थ्यांना
- ....
- ....
- घरी आलेल्या पाहुण्यांना
- ....
- ....
- ....

कृती ३ : भाषा अभ्यास :

अ) अलंकार ओळख.

देह देवाचे मंदिर। आत आत्मा परमेश्वर → ....

ब) खालील काव्यपंक्तीचे गट करून लघु, गुरूच्या खुणा कर.

तूच माझी माय। तूच माझा बाप
त्याने आपोआप। प्रेम जडे।।

................|................|................|................|................|

................|................|................|................|................|

कृती ४ : **अ) खालील वाक्य लेखन नियमांनुसार कर.**

तोडात गोळी लागुन कैलासवासी जाहले.

....

ब) चुकीची विरामचिन्हे बदलून वाक्य पुन्हा लिही.

''खबरदार'' पुढं जाशील ! तर.

....

कृती ५ : **'मीही महाराष्ट्रकन्या, धर्म जाणते वीराचा' या काव्यपंक्तीचा अर्थ स्पष्ट कर.**

....

....

....

....

....

कृती ६ : **देशाच्या सीमेवर लढता लढता शहीद झालेल्या सैनिकाच्या मातेच्या मनात येणाऱ्या भावनांचे वर्णन तुझ्या शब्दांत लिही.**

....

....

....

....

....

....

कृती ७ : **दहावीच्या पाठ्यपुस्तकातील 'वीरांगना' हा स्थूलवाचनपर पाठ वाच व त्यावर वर्गात चर्चा कर.**

✦✦✦

'बिग ५' च्या सहवासात (स्थूलवाचन)

कृती १ : जंगल सफारीला जाण्यासाठी तू कोणकोणती तयारी करशील ते लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती २ : तुला माहीत असलेल्या जंगलाविषयीची माहिती चार ते पाच ओळींत लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : जंगलात फिरताना महत्त्वाच्या कोणत्या चार नियमांचे पालन करावे, असे तुला वाटते.

....

....

....

....

....

कृती ४ : ‘जंगल वाचवा, प्राणी वाचवा’ हा उपक्रम यशस्वीरीत्या राबविण्यासाठी तू कोणते उपाय सुचवशील ते लिही.

....

....

....

....

....

कृती ५ : महाराष्ट्रात कोणकोणत्या ठिकाणी कोणकोणते पक्षी स्थलांतरित होऊन काही दिवस वास्तव्य करतात याची माहिती शोधून लिही.

....

....

....

....

....

....

....

कृती ६ : शाळेच्या ग्रंथालयात असणारी प्रवासवर्णनपर पुस्तके शोध व त्यांची नावे पुढे लिही.

....

....

....

....

....

✦✦✦

१६. वनवासी

कृती १ : तक्ता पूर्ण कर.

प्रस्तुत कवितेचा विषय	....
प्रस्तुत कवितेचा रचनाप्रकार	....
कवितेला आशय सौंदर्य प्राप्त व्हावे यासाठी कवींनी कवितेत वापरलेली विशेषणे	....
कवितेत आलेल्या नैसर्गिक घटकांची नावे	....
कवितेला नाद सौंदर्य निर्माण करणारे कवितेत आलेले शब्द	....

कृती २ : आकृतिबंध पूर्ण कर.

वनवासी मुलांमधील जाणवलेले गुणविशेष

- अतुलनीय धैर्य
- ....
- ....
- ....

कृती ३ : खालील शब्दसमूहांचा तुला समजलेला अर्थ एक ते दोन ओळींत लिही.

वाघाचे लवण : ....

....

बाज तिंकिडा : ....

....

उंबर माळ : ....

....

कृती ४ : खालील मुद्द्यांच्या आधारे वनवासी मुलांचे शब्दचित्र रेखाट (वर्णन कर).

वनवासी मुलांचे

राहणीमान : ....

खाणे : ....

खेळ : ....

पांघरणे : ....

कृती ५ : आदिवासी भागाला भेट देऊन तेथील जनजीवन समजून घे व त्याविषयी लिही.

....

....

....

....

....

✦✦✦

१७. ऑलिंपिक वर्तुळांचा गोफ

कृती १ : खालील आकृती पूर्ण कर.

मागील तीन ऑलिंपिक स्पर्धा झालेले देश व देशातील स्थळे

इ. स.		देश		स्थळ
२०१२	→	....	→	....
२०१६	→	....	→	....
२०२१	→	....	→	....

कृती २ : खालील कोष्टक पूर्ण कर.

टोकियो ऑलिंपिक २०२१ मधील पदक विजेते भारतीय खेळाडू.

क्रीडा प्रकार	पदक	खेळाडूचे नाव
१) भालाफेक	....	....
२) वेटलिफ्टिंग	....	....
३) बॅडमिंटन	....	....
४) बॉक्सिंग	....	....
५) कुस्ती	....	....

कृती ३ : आशियाई क्रीडा स्पर्धेसंदर्भात आंतरजालाच्या मदतीने माहिती मिळव आणि पुढे त्याविषयी थोडक्यात लिही.

....

....

....

....

....

कृती ४ : कोणत्या भारतीय खेळाडूने ऑलिंपिक स्पर्धेत प्रथम वैयक्तिक पदक मिळविले याबद्दल माहिती मिळव व लिही.

....

....

....

....

....

कृती ५ : तुझ्या मते, उत्कृष्ट खेळाडू होण्यासाठी कोणते गुण असायला हवेत, हे तुझ्या शब्दांत लिही.

....

....

....

....

....

१८. हसरे दुःख

कृती १ : एखाद्या महत्त्वाच्या कामात तुझ्या आईला किंवा वडिलांना तू मदत केली असल्यास त्याविषयी लिही.

....

....

....

....

....

....

....

कृती २ : खालील अपूर्ण उतारा तुझ्या शब्दांत पूर्ण कर.

मधुरा आज खूप आनंदात होती. आज तिची गाण्याची स्पर्धा होती. तिने खूप मेहनत घेऊन गाण्याची सर्व तयारी केली होती. गाण्याची स्पर्धा सुरू झाली. एका स्पर्धकाने गाणे गायले. मधुराचे नाव गाणे गाण्यासाठी पुकारण्यात आले. ती स्टेजवर आली ....

....

....

....

....

....

....

कृती ३ : विविध माध्यमांचा उपयोग करून श्रोत्यांच्या मनावर अधिराज्य गाजवणाऱ्या विनोदी अभिनेत्यांची यादी तयार कर.

....

....

....

....

कृती ४ : तुझ्या घरी किंवा शाळेत घडलेला एखादा विनोदी प्रसंग लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : खाली दिलेले शब्द वाच व आहे तसेच लिही.

१) वाद्यवृंद : .... २) विद्युल्लता : ....

३) यत्किंचित : .... ४) हास्यकल्लोळ : ....

५) अपरंपार : .... ६) कंठमाधुर्य : ....

कृती ६ : 'हसरे दु:ख' या चरित्रात्मक पाठाची कथा किंवा आवडलेला भाग आपल्या मित्राला थोडक्यात सांग.

✦✦✦

१९. प्रीतम

कृती १ : तुझ्या शाळेतील तुला आवडणाऱ्या शिक्षकांची स्वभाव वैशिष्ट्ये लिही.

....

....

....

....

....

....

कृती २ : आकृतिबंध पूर्ण कर.

.... | ....

तुझ्या मित्राचे/मैत्रिणीचे तुला जाणवलेले चार गुण

.... | ....

कृती ३ : तुझ्या आठवणीतील 'टेलिपथी' (दूरसंवेदन) झाले असे तुला आठवणारे दोन प्रसंग लिही.

१) ....

....

....

२) ....

....

....

कृती ४ : स्वमत/अभिव्यक्ती

‘माझ्या जीवनात शिक्षकांचे स्थान’ या विषयावर आठ ते दहा ओळी लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : तुझ्या वर्गातील मित्र–मैत्रिणींच्या आडनावांचे शब्दकोडे तयार कर.

✦✦✦

२०. आपुले जगणे... आपुली ओळख !

कृती १ : कविता वाचून समजून घे व खाली दिलेली आकृती पूर्ण कर.

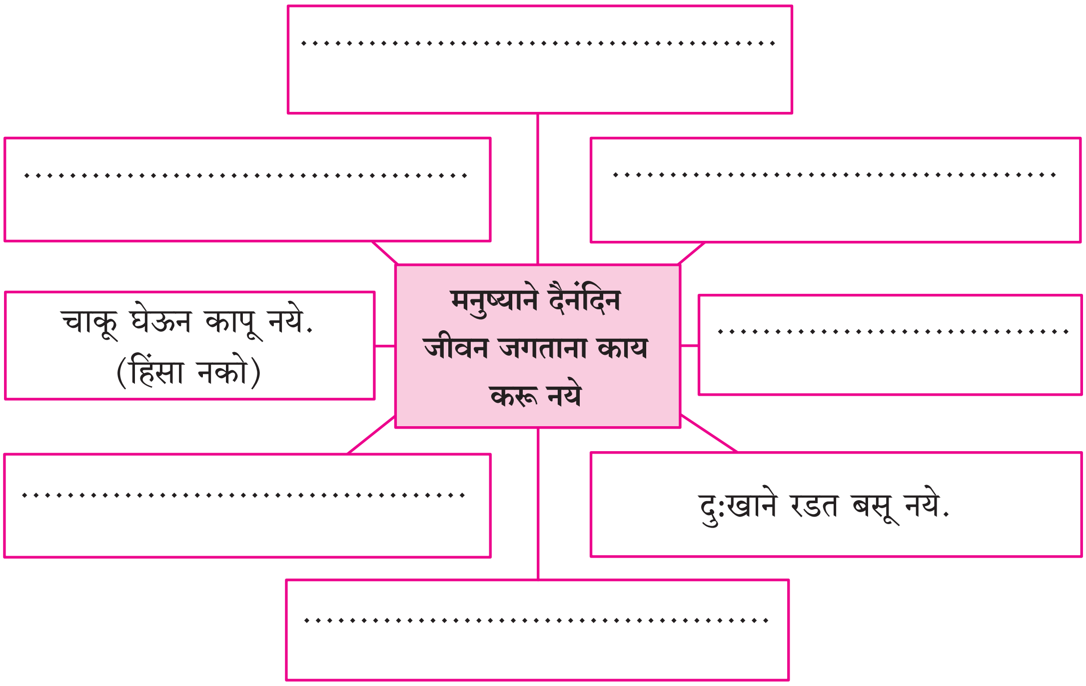

कृती २ : खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्वत:ची ओळख लिही.

अ) माझी बलस्थाने :

१) .... २) ....

३) .... ४) ....

ब) माझ्यातील कमतरता :

१) .... २) ....

३) .... ४) ....

कृती ३ : दैनंदिन जीवन जगताना मनुष्याने कसे वागावे ते लिही.

....

....

....

....

कृती ४ : खालील साहित्यरसाची उदाहरणे शोध आणि लिही.

१) वीररस : ....

....

....

....

....

२) हास्यरस : ....

....

....

....

....

३) शांतरस : ....

....

....

....

....

✦✦✦

विश्वकोश (स्थूलवाचन)

कृती १ : आंतरजालावरून मराठी विश्वकोश अभिमान गीत मिळव आणि लिही.

....

....

....

....

....

....

....

....

कृती २ : खालील सण–उत्सवांची माहिती विश्वकोशाच्या आधारे लिही.

१) पोंगल : ....

....

....

....

....

२) बेंदूर : ....

....

....

....

....

कृती ३ : तुझ्या घरी किंवा शाळेत उपलब्ध असलेल्या वृत्तपत्रातील शब्दकोडे सोडव.

कृती ४ : 'महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ' या संस्थेची माहिती शोध व थोडक्यात लिही.

....

....

....

....

....

....

....

कृती ५ : खालील शब्द अकारविल्हेनुसार लिही.

(मेळघाट, मित्र, मधुरस, मनोहर, मेतकूट, मनोकामना, मैना, मेहेरबान, मैल)

१) .... २) ....

३) .... ४) ....

५) .... ६) ....

७) .... ८) ....

९) ....

कृती ६ : तुझ्या शाळेच्या ग्रंथालयात असणाऱ्या विश्वकोशांची नावे लिही.

....

....

....

....

✦✦✦

श्रेयनामावली

शिकू आनंदे मराठी : विद्यार्थी कृतिपुस्तिका : इयत्ता नववी

विकसन, लेखन व समीक्षण
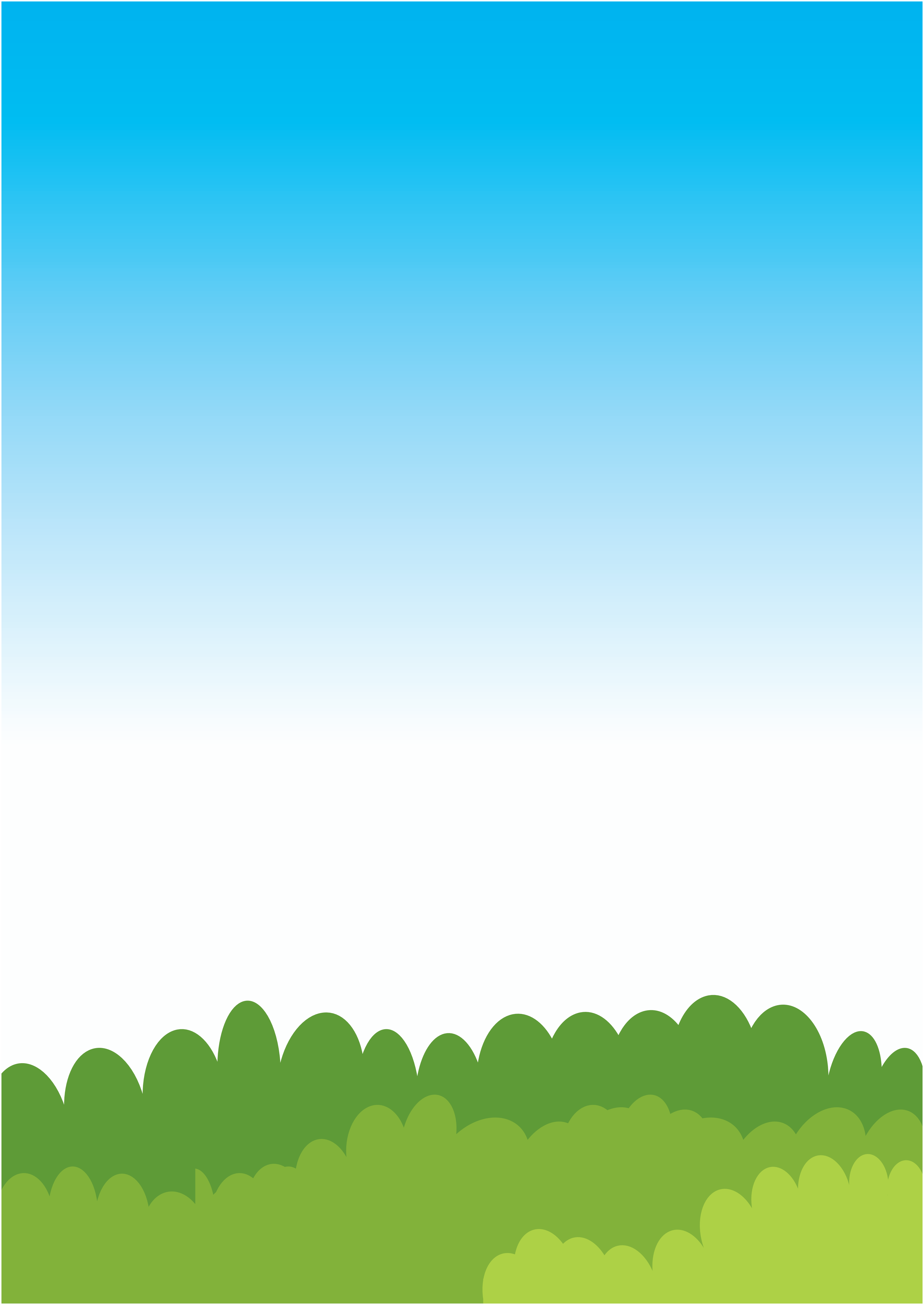
अ.क्र.	तज्ज्ञ सदस्यांचे नाव	पद	कार्यालय
१.	डॉ. संदीप ज्ञानदेव मुळे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, नंदुरबार.
२.	डॉ. गजानन सोनाजी चिम	सहशिक्षक	प्रबोधन विद्यालय, बुलढाणा.
३.	डॉ. नंदा विठ्ठल भोर	सहशिक्षक	भैरवनाथ विद्यालय, दोंदे, ता. खेड, जि. पुणे.
४.	डॉ. प्रतीक्षा प्रसाद बोर्डे	सहशिक्षक	मो. ह. विद्यालय, ठाणे.
५.	शांताराम नथ्थू पाटील	सहशिक्षक	डॉ. काणे गर्ल्स हायस्कूल नंदुरबार, जि. नंदुरबार.
६.	शलाका मकरंद काळकर	सहशिक्षक	श्रीमती एस. एम. पटेल मराठी माध्यमिक विभाग, दहिसर (पूर्व), मुंबई.
७.	दिलीप रत्नाकर वैद्य	सहशिक्षक	श्री. बाजीराव नाना पाटील माध्यमिक विद्यालय, बलवाडी, ता. रावेर, जि. जळगाव.
८.	श्रीकांत दाढे	सहशिक्षक	नामदेवराव चव्हाण विद्यालय तेलंगवाडी, जि. सोलापूर.
९.	वैशाली अनिल आडमुठे	सहशिक्षक	यशवंतनगर हायस्कूल यशवंतनगर, जि. सांगली.
१०.	सारंग दशरथ पाटील	सहशिक्षक	जिजामाता प्रशाला कोंडी, ता. उत्तर सोलापूर, जि. सोलापूर.
११.	सलील वाघमारे	अधीक्षक	समता विभाग, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.